

**ÎPS prof. dr. Casian Căciun,
Arhiepiscopul Dunării de Jos**

**CINSTIREA
SFÂNTULUI GRIGORIE PALAMA
ÎN ȚĂRILE ROMÂNE.
ISIHASMUL PE PĂMÂNT ROMÂNESC**

***1. Preliminarii. Sfântul Grigorie Palama,
teologul luminos al Ortodoxiei***

Sfântul Grigorie Palama ne cheamă pe toți ortodocșii, și nu numai, la o însemnată mărturie a lucrării sale sfinte în Biserică, atât ca sfânt luminător și învățător în dobândirea bucuriei de a trăi în Hristos, cât și ca „icoană“ strălucitoare în inimile noastre, la împlinirea a 650 de ani de la mutarea sa la Altarul ceresc.

Mai întâi, se cuvine a ne bucura de oportunitatea cadrului istoric, geografic și duhovnicesc al patriei sale pământești, începând cu Cetatea cea Mare, Constantinopolul, continuând cu Athosul, apoi cu Tesalonicul slujirii arhieresti și, nu în ultimul rând, cu Veria - „patria“ experiențelor mistice de negăit, dar luminoase, în peșterile întunecoase din apropierea Mănăstirii „Sfântului Ioan Botezătorul“, unde a viețuit cinci ani, decisivi pentru aducerea „luminii“ care i-a luminat, realmente, întunericul din inimă, atunci când Îl căuta pe Hristos Domnul în viul vieții sale pământești.

De aceea, Biserica Ortodoxă Română și Preafericitul Părinte Patriarh Daniel se bucură deopotrivă cu inițiatorul acestei sinaxe palamite de la Mitropolia Veriei, Înaltpreasfințitul Mitropolit Pantelimon, cu toți cei invitați și cu gazdele. Putem afirma, ca slujitor din Biserica Ortodoxă Română invitat la acest colocviu despre Sfântul Grigorie Palama, bucuria unei întâlniri cu

sfântul, care dintr-un spațiu local ne arată unul cu deschidere universală și dintr-o inițiativă personală ne deschide perspectiva comunitară și panortodoxă. Aceasta este și semnificația profundă a vieții și a lucrării sfinte ale Sfântului Grigorie Palama.

Despre începuturile vieții sale la Constantinopol în familia sa rugătoare, având un tată cult, inteligent și isihast, devenit monahul Constantin, despre frații și surorile sale, despre experiența în monahism la Atena și Constantinopol, precum și despre dascălii săi sfinți, Teolipt, ajuns mitropolit de Filadelfia, sau Nicodim athonitul și, mai ales, despre experiența sa duhovnicească la Veria se vor prezenta referate în cadrul acestui simpozion științific și duhovnicesc.

Reținem totuși faptul că Sfântul Grigorie, ca monah, atunci când se ruga, strălucea în chip minunat, iar fața lui era transfigurată de focul Duhului și aceasta mai ales în timpul Sfintei Liturghii¹.

Ceea ce trebuie reținut în această introducere este contextul socio-politic și religios în care a trăit și a făcut misiune Sfântul Grigorie Palama.

Sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea ne arată slăbirea forței de rezistență a Imperiului Bizantin în fața presiunilor musulmane, evenimente care în secolul al XV-lea au condus la prăbușirea celei mai strălucite cetăți a culturii și a credinței, Constantinopolul, cetatea natală a sfântului. Pe plan religios se observă, de asemenea, aceeași tensiune între Răsărit și Apus, declanșată deodată cu „Marea Schismă“ din 1054.

Cunoscuta controversă isihastă sau palamită îl are în centru pe Sfântul Grigorie, căruia i-a revenit sarcina grea de apărare a dreptei învățături și a practicării credinței ortodoxe prin experiența rugăciunii neîncetate, aducătoare luminării lăuntrice a harului Sfântului Duh, precum și evidențierea binefacerii energiilor divine necreate, în fața poziției scolastice a Apusului, expusă și prezentată agresiv și orgolios de călugărul Varlaam din Calabria. Nu insistăm asupra aspectelor acestei controversă, ele fiind evidențiate în alte contribuții ale prezentului colocviu.

Precizăm doar ca un fapt al Proniei dumnezeiești, continuitatea suflului duhovnicesc și a vigorii teologiei bizantine din Imperiul creștin și după căderea acestuia. „Înainte de a cădea Imperiul creștin Bizantin, Dumnezeu

1. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Viața și învățătura Sfântului Grigorie Palama*, Ed. IBMBOR, București, 2006, p. 16.

2. † Dr. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, *Românii și reînnoirea isihastă*,

*i-a pregătit pe ortodocși arătându-le înălțimea duhovnicească în Împărăția Lui. De aceea, când Bizanțul cade din punct de vedere politic și militar, el rămâne totuși prin Biserică, prin ceea ce a dat spiritualitatea monahilor și a teologilor lui. «Bizanțul după Bizanț», în sens duhovnicesc, este spiritualitatea legată de Împărăția cerurilor, ceea ce nu cade niciodată: **sfințenia**. Sfințenia Bizanțului și cultura inspirată de ea rămân în Împărăția lui Dumnezeu, pentru că sunt purtate în inimi, în suflete de sfinți”².*

2. Țările române - „cetăți“ ale experienței isihaste

După cum nu putem vorbi despre Bizanț astăzi decât prin experiența marilor teologi și sfinți, cât și a operelor lor, tot astfel nu putem aborda „*nimic scris și concret despre ortodoxie, fără a ține seama de învățătura acestui profund gânditor răsăritean, Sfântul Grigorie Palama*”³. El ne-a luminat și ne luminează, în cel mai curat duh patristic, pe calea anevoioasă a căutării unei legături personale, directe cu Dumnezeu, prin punerea în evidență, în propriile noastre persoane, a darului harului Sfântului Duh, energiile divine necreate.

Tocmai acest aspect fundamental pentru întâlnirea tainică, duhovnicească, în noi înșine cu Dătătorul rugăciunii, atunci când ne rugăm, Duhul Sfânt, prin prelungirea prezenței Sale în chip energetic, luminător, cald și pătrunzător, a rămas exterior, de neînțeles și respins de scolastica rațională și reducăționistă a apărătorilor lui Varlaam. „*În controversa aceasta se înfruntă mistica răsăriteană, care afirmă o cunoaștere directă și duhovnicească a lui Dumnezeu, cu raționalismul scolastic, care nu crede din natură decât în ceea ce descopă rațiunea deductiv din natură; mistica răsăriteană, care așteaptă «îndumnezeirea» omului sau unirea lui cu harul necreat, izvorător din ființa dumnezeiască... Astfel, se reliefează spiritul cu adevărat religios al Răsăritului, care, cu doctrina lui despre deosebirea dintre ființă și lucrările dumnezeiești, nu transformă, prin cugetare, pe Dumnezeu într-o entitate abstractă... Doctrina răsăriteană a Sfântului Grigorie Palama e o concepție teologică de mare profunzime. Dumnezeu în ființa Sa e un adânc de nepătruns, necomunicabil, neschimbabil. Dar în acest adânc emană*

Ed. Trinitas, Iași, 1997, p. 14.

3. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *op.cit.*, p. 5.

4. *Ibidem*, p. 6.

puteri și lucrări, în care nu se scurge însăși ființa. Ele pot fi nenumărate, precum abisul ființei este fără de sfârșit.“⁴

Am folosit acest text al exegetului prin excelență al Sfântului Grigorie Palama, părintele Dumitru Stăniloae, care, tocmai prin descoperirea „*vieții și operei Sfântului Grigorie Palama*“, a intrat în lăuntrul duhovnicesc al teologiei răsăritene și ne-a invitat la izvoarele autentice ale iubirii lui Dumnezeu față de om și față de creația Sa. Asupra valorii și importanței acestei lucrări, Kallistos Ware, episcop de Diokleia, afirma: „*Prima lucrare de referință a părintelui Dumitru, scurtă, dar bine documentată, «Viața și învățăturile Sfântului Grigorie Palama», a fost publicată în anul 1938. La acel moment, teologia palamită ajunsese aproape necunoscută în lumea ortodoxă, în timp ce studiile dedicate acestei teologii de învățatul romano-catolic Martin Jugie erau scrise dintr-o perspectivă evident ostilă. În renașterea palamismului, care a transformat Ortodoxia în ultimele decenii, părintele Dumitru poate fi considerat un pionier cu o influență decisivă... El a rămas permanent un teolog în tradiția palamită, atribuind o semnificație centrală distincției pe care Sfântul Grigorie Palama a făcut-o între firea și energiile lui Dumnezeu.*“

Putem afirma că, așa cum Sfântul Grigorie Palama i-a redescoperit în secolul al XIV-lea pe părinții patristici și, cu ei, experiența lui Dumnezeu, tot astfel în secolul al XX-lea, secol al secularizării, al robotizării și al globalizării, părintele Stăniloae ni l-a arătat redescoperindu-l pe Sfântul Grigorie Palama, teologul luminii necreate, din care ni se împărtășesc razele luminoase dumnezeiești din preaplinul iubirii Preasfintei Treimi, revărsate în umanitate prin Biserică.

Dar care este explicația acestei tainice descoperiri tocmai în Occident, la Paris, printr-un manuscris de la Biblioteca Națională, în timp ce părintele Stăniloae își desăvârșea studiile? Mai presus de orice afirmație în acest sens este descoperirea lucrărilor minunate ale sfinților în viața celor ce-i iubesc, îi caută și le urmează viața. Părintele Stăniloae, ca tânăr, avea mare nevoie de mentori convingători în căutarea lui Dumnezeu. O spune răspicat: „*Doar Sfinții Părinți m-au convins despre experiența și trăirea lui Dumnezeu, ca Părinte și în Preasfânta Treime!*“. De aici, prin descoperirea manuscrisului

5. *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, versiune originală, transcri-

vieții și lucrării Sfântului Grigorie Palama, spre marii mistici ai Filocaliei nu este decât un pas providențial, nu doar pentru teologia românească, ci pentru toată Ortodoxia, căci sfântul, precum arată părintele Stăniloae, nu mai este local, ci universal, iar universalul, în lumina experienței duhovnicești a sfântului, este în același timp și local. În acest înțeles, secolul al XV-lea pentru țările române, Țara Românească și Moldova, reprezintă o fericită etapă duhovnicească, asumată și reflectată și în organizarea administrativă statală feudală și în cea bisericească mitropolitană. Așa cum etnogeneza noastră presupune simbioza dintre cultura latină și spiritualitatea răsăriteană ortodoxă, tot astfel organizarea vieții bisericești și statale, în plină expansiune duhovnicească a isihasmului spre Balcanii în curând ocupați de turci, a constituit un liant atât de profund, încât domnitorul și ierarhul au continuat, înțelept și echilibrat, „simfonia“ de la Bizanț dintre împărat și patriarh, evident la proporțiile și în contextul nostru.

Anul 1359, al adormirii în Domnul a Sfântului Grigorie Palama, este și data creării statului feudal Moldova și anul recunoașterii Mitropoliei Țării Românești, cu sediul la Curtea de Argeș, de către Patriarhia de Constantinopol, prin mutarea mitropolitului Iachint de la Vicina - Dunărea de Jos - la Argeș, unde rezida și domnitorul.

Din această fericită cooperare, spre mai buna slujire a oamenilor, sincron și diacronic, s-a ivit o nouă mărturie pe pământ românesc, de inspirație isihastă și monastică, prima de gen în Ortodoxie, menită a fi un îndrumător pentru un domn cu adevărat ortodox, conducător al unui popor credincios. „*Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său, Teodosie*“⁵, operă scrisă la începutul secolului al XVI-lea, reprezintă o prelungire a teologiei palamite, isihaste, receptată din mănăstire, din experiența monahilor rugători și luminați, către domnitor și de la el către popor. Iată o mărturie vie, care în anul 2009 s-a concretizat prin proclamarea canonizării domnitorului Neagoe Basarab, „*prinț creștin al rugăciunii și al păcii*“, ucenic al Sfântului Nifon, Patriarhul Constantinopolului și Mitropolit al Țării Românești.

De asemenea, ca fruct al isihasmului pe pământ românesc, este de remarcat evenimentul cu deschidere panortodoxă, receptarea textelor grecești

ere în limba română și studiu introductiv de acad. prof. dr. G. Mihăilă, cu o prefață de Dan Zamfirescu, Editura Roza Vânturilor, București, 1996.

6. Vezi acad. Virgil Cândea, *Locul spiritualității românești în reînnoirea isihastă*, în vol. „*Românii în reînnoirea isihastă*“, Editura Trinitas, Iași, 1997, p. 17-18.

ale Filocaliei atonite și tipărirea lor la Veneția, în 1782, cu sprijinul esențial al familiei domnitoare Mavrocordat. Din acest curajos pas a urmat și cel al traducerii Filocaliei, la Mănăstirea Neamț, în Moldova, pentru ortodocșii slavi, „*Dobrote liubie, carte care s-a publicat în timpul Sfântului Paisie, la Sankt Petersburg, în 1793. Momentul acesta deschide o nouă perspectivă duhovnicească și culturală creștină în secolul luminilor rațiunii atot-suficiente și autonome. Filocalia dăruită creștinilor ruși a deschis o nouă etapă a culturii și a filosofiei creștine, în jurul Mănăstirii Optina, oază a formării intelectualilor creștini care au rezistat mai ales în Occident revoluției anticreștine, la începutul secolului XX.*”⁶

Dar cea mai concludentă mărturie a permanenței isihasmului pe pământ românesc, din secolul al XIV-lea până în contemporaneitate, o aduce părintele Dumitru Stăniloae care, după traducerea vieții și învățaturii Sfântului Grigorie Palama, a inițiat un vast șantier teologic și mistic-duhovnicesc: traducerea în limba română a Filocaliei, în 12 volume, preluând versiunea de la Veneția, însă dezvoltând-o și, mai ales, îmbogățind-o în cel mai curat spirit isihast palamit, cu note și explicații care, pe bună dreptate, au consacrat vasta lucrare panortodoxă a Părinților îmbunătățiți, într-o monumentală sinaxă a sfinților și a sfințeniei, înveșmântată în purpură teologică românească și dăruită cu generozitate Bisericii lui Hristos din toate popoarele și tuturor iubitorilor de sfințenie din lumea creștină⁷.

3. „Un destin filocalic”⁸ la români

Folosim expresia Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, pentru a reliefa adâncimea duhovnicească a lucrării isihaste în viața bisericească, de-a lungul secolelor, pe pământ românesc, în beneficiul tuturor ortodocșilor.

S-a afirmat în nenumărate ocazii despre vocația ortodocșilor români pentru lucrarea panortodoxă, în general, tocmai datorită așezării lor în-

7. Spre exemplu, teologul evanghelic Emil Bartoș a publicat lucrarea sa de doctorat „*Conceptul de îndumnezeire în teologia lui Dumitru Stăniloae*”, la Universitatea din Țara Galilor, având ca îndrumător un ortodox, mitropolitul Kallistos Ware, și un catolic, dr. Olivier Davies. Cartea este publicată în 1999 la Editura Institutului Biblic „Emanuel” din Oradea.

8. † Dr. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, *op.cit.*, p. 15

9. Vezi pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Isihaștii sau sihaștrii și rugăciunea lui Iisus în tradiția ortodoxiei românești*, în Filocalia, vol. VIII, p. 555-622; † Dr. Antonie Plămădeală,

tre lumea ortodoxă greacă și cea slavă, reușind să-și păstreze identitatea culturală latină exprimată însă din credința curată ortodoxă. Deodată cu înființarea mitropoliilor, în timpul Sfântului Grigorie Palama, prin continuitatea preocupărilor isihaste în mănăstiri, unde au viețuit monahi athoniți, greci și slavi, s-a realizat o sinteză comunitară, panortodoxă, hrănită din rugăciunea lui Iisus, din experiența Părinților filocalici, fapt ce a determinat copierea de manuscrise și apoi, în secolele XVIII-XX, tipărirea celor mai reprezentative cărți sfinte de substanță isihastă, în limbile greacă, slavonă și apoi română. Isihasmul a dat chiar un nume nou mănăstirilor: „sihăstrie“, adică mănăstiri ale liniștii și ale trăirii duhovnicești, iar călugării isihăști pe pământ românesc s-au numit „sihaștri“, isihăști. Mulți patriarhi răsăriteni au rezidat, în vremuri grele, la București sau la Iași, la Târgoviște sau la Galați, și au putut publica texte sacre, necesare creștinilor prigoniți, iar călugării în mănăstiri au dezvoltat o impresionată activitate culturală, unind astfel creștinătatea prin rugăciune și prin solidaritate panortodoxă.⁹

Din lucrarea isihastă s-a desprins o interesantă direcție culturală ortodoxă prin traducerea și tipărirea pe pământ românesc a celor mai semnificative texte duhovnicești pentru creștinii greci, arabi, georgieni ori slavi, arătându-se prin aceasta binefacerea rugăciunii în dărnicia și ajutorarea fraților, ca semn concret al comuniunii și al înduhovnicirii. Astfel, au apărut în secolul al XIX-lea și primele universități, la București și la Iași, conduse de călugări ori de teologi.

Un ultim aspect ce dorim a-l evidenția în preambulul studiului de față este creșterea duhovnicească a Bisericii în inimile oamenilor, dintre care unii au fost recunoscuți, în timp, în rândul sfinților. Din lavrele isihaste de la Neamț, Căldărușani și Cernica, Dumnezeu ne-a dăruit pe Sfinții Ierarhi Dosoftei¹⁰, Varlaam¹¹, Antim¹², Grigorie Dascălu¹³, Calinic de la Cernica¹⁴, Paisie¹⁵, Vasile de la Poiana Mărului¹⁶, Onufrie de la Vorona¹⁷, Gheorghe de la Cernica¹⁸. De remarcat pentru experiența isihastă continuă în mănăstiri și în viața bisericească la români este legătura dintre viața contemplativă, exprimată atât de convingător în scrierile și în experiența palamită, și cea practică, adică lucrarea monahului în folosul ajutorării aproapelui, care în final

Mitropolitul Ardealului, *Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă*, Editura Arhiepiscopiei Sibiu, Sibiu, 1983.

10. Sfântul Dosoftei a învățat la Iași, probabil la Colegiul întemeiat în 1640 la Mănăstirea „Sf. Trei Ierarhi“, apoi la Școala Frăției din Lvov, unde a făcut studii umanistice și de limbi. Cunoștea limbile elenă, latină, slavonă și poloneză. Datorită relațiilor cu patriarhul Moscovei

este expresia dragostei nemărginite, rupte din iubirea lui Dumnezeu pentru lume. În acest sens, Sfântul Ierarh Calinic de la Cernica, trăitor în București,

și cu Nicolae Milescu, aflat acolo, a adus din Rusia un teasc de tipografie cu litere, cu care a tipărit la Mitropolia de la Iași, în românește, principalele cărți liturgice, unele traduse de el însuși. A fost unul din cei mai mari cărturari români, fiind primul poet național, primul versificator al Psaltirii în tot Răsăritul ortodox, primul traducător în românește din literatura dramatică universală și din cea istorică, primul traducător al cărților de slujbă în românește, în Moldova, primul cărturar român care a copiat documente și inscripții, unul dintre primii cunoscători și traducători din literatura patristică și postpatristică și care a contribuit la formarea limbii literare românești. A fost canonizat de Sfântul Sinod în ședința din 5-6 iulie 2005.

11. A fost unul din cei mai mari ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, din întreaga sa istorie. S-a născut în anul 1580 și, primind o educație aleasă, din copilărie a intrat în obștea Mănăstirii Neamț, apoi la Schitul lui Zosima, sub ucenicia egumenului Zosima. În toamna anului 1632, arhimandritul Varlaam este ales, hirotonit și așezat mitropolit al Moldovei. A întemeiat la Mănăstirea „Sfinții Trei Ierarhi” din Iași prima tipografie din Moldova, unde a tipărit, printre altele, *Carte românească de învățătură*, cunoscută și sub denumirea de *Cazania lui Varlaam*; *Șapte Taine ale Bisericii*, tipărită la Iași în anul 1644; *Răspunsul la Catehismul calvinesc*, tipărită tot la Iași, în anul 1647. A fost canonizat de Sfântul Sinod în ședința din 12 februarie 2007.

12. Sfântul Antim s-a născut în anul 1650, în Iveria. A fost un autor, tipograf, gravor, teolog, episcop și mitropolit român de origine georgiană. Mitropolit de București, autor al unor celebre *Didahii* ce reprezintă o colecție de predici folosite la marile sărbători de peste an, Antim Ivireanul a fost o personalitate culturală remarcabilă a literaturii române vechi. A înființat prima bibliotecă publică din București. A tipărit 63 de titluri de cărți de cult și literatură religioasă, în limbi diferite și de o mare diversitate. A avut un rol însemnat în introducerea completă și definitivă a limbii române în slujbă. În același timp, deși limba română nu a fost limba sa maternă, a creat o limbă liturgică românească limpede, care a fost înțeleasă și folosită până azi. Prin activitatea sa tipografică, a sprijinit și alte popoare ortodoxe, imprimând cărți pentru slavi, greci și arabi (din Patriarhia Antiohiei). Este și autorul unei premiere mondiale tipografice: *Liturghierul greco-arab* din 1701 a fost prima carte din lume tipărită cu litere mobile, având caractere arabe.

13. Născut la București în 1765, Sfântul Ierarh Grigorie Dascălul a fost mitropolit al Țării Românești între anii 1823-1834. A fost ucenic al Sfântului Paisie Velicovschi, fiind călugărit la Mănăstirea Neamț. A viețuit o perioadă de timp la Sfântul Munte Athos. Revenind în țară, se așază la Mănăstirea Căldărușani. În anul 1823, Sf. Grigorie a fost ales mitropolit al Țării Românești. Ca arhipăstor, mitropolitul Grigorie Dascălul s-a îngrijit de restaurarea Catedralei Mitropolitane din București, precum și de traducerea și tipărirea în limba română a *Vieților Sfinților*, pe care le consideră „atât de folositoare pentru formarea duhovnicească și luminarea sufletelor credincioșilor”. A fost canonizat de Sfântul Sinod în ședința din 20-21 octombrie 2005.

14. Sfântul Calinic, pe numele său de botez Constantin, s-a născut la 7 octombrie 1787, la București. A crescut într-o familie evlavioasă și a învățat carte la București, iar în 1808 a fost tuns în monahism. În 1817 a călătorit la Sfântul Munte Athos, iar în 1818 a fost numit stareț al Mănăstirii Cernica, pe care o păstorește timp de 32 de ani. S-a îngrijit de înființarea unei biblioteci, care să cuprindă cele mai importante cărți de cultură teologică și, în mai puțin

apoi la Mănăstirea Cernica, în secolul al XIX-lea, al luminilor, al ucenicilor Sfântului Paisie de la Neamț, a dezvoltat în Țara Românească, în special la **mănăstirile Cernica și Căldărușani, o viață sihăstrească, isihastă, mult deschide** doi ani, a reușit să ducă la bun sfârșit lucrările de restaurare și de pictură ale bisericii cu hramul „Sfântul Nicolae“ de la Cernica. În 1850, Sfântul Calinic a fost hirotonit arhiereu pentru scaunul vacant al Episcopiei Râmnicului. Pe 24 mai 1867, s-a retras la Mănăstirea Cernica și a murit pe 11 aprilie 1868. A fost canonizat de Sfântul Sinod în ședința din 20-21 octombrie 2005.

15. Sfântul Paisie s-a născut în orașul Poltava din Ucraina, la 21 decembrie 1722, zi de pomenire a morții marelui mitropolit Petru Movilă al Kievului, fapt pentru care a primit din botez numele acestuia. Era al 11-lea din cei 12 copii ai preotului Ioan, slujitor la Catedrala Uspenia (Adormirea) și ai prezbiterii Irina. A studiat la vestita Academie din Kiev, înființată de Sfântul Petru Movilă. În 1740 intră în Mănăstirea Liubiețchi, pe Nipru, și apoi în Mănăstirea Medvedovschi. A intrat în cinul monahal la începutul anului 1750, la Muntele Athos, fiind tuns de starețul Vasile de la Poiana Mărului și primind numele de Paisie. A devenit stareț al Mănăstirii Neamțului, unde a întocmit un „așezământ“ sau „îndreptar“, în 28 de puncte, cu felurite rânduieli privitoare la viața monahală și a introdus pravila de la Schitul athonit „Sf. Ilie“. În același timp, starețul a continuat traducerea unor scrieri ascetico-mistice din limba greacă în slavonă și română, ori a corectat traduceri vechi (din Antonie cel Mare, Macarie, Marcu Ascetul, Teodor Studitul, Filotei Sinaitul, Grigorie Sinaitul, Simeon Noul Teolog și alții). El însuși a întocmit o lucrare despre *Rugăciunea minții*, în șase capitole. În Lavra Neamțului a format o adevărată „școală“ de traducători. O traducere a Filocaliei în slavo-rusă, întocmită de el, a apărut la Petersburg, în 1793. Prin strădaniile starețului Paisie, Mănăstirea Neamț a devenit cel mai însemnat centru de cultură teologico-ascetică din țările române. Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a procedat, la canonizarea sa în 1988, iar în ședința din 20 iunie 1992, Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărât generalizarea cultului Cuv. Paisie de la Neamț și în Biserica noastră.

16. Sfântul Vasile este de origine slavă. S-a născut în anul 1700 și s-a mutat la Domnul la 25 aprilie 1767, la Schitul Poiana Mărului, jud. Buzău, unde a introdus rânduielile monahale după Sfântul Vasile cel Mare și ceilalți Sfinți Părinți și a promovat o înaltă viață duhovnicească. A fost îndrumător al viitorului stareț Paisie de la Neamț, pe care l-a călugărit în anul 1750, la Athos. A copiat o serie de manuscrise în limba slavonă și a scris câteva lucrări originale în slavona bisericească, dintre care amintim: *Cuvânt-înainte sau înainte-călătorie la cartea lui Grigorie Sinaitul, Înainte-cuvântare spre capetele fericitului Filotei Sinaitul* ș.a. Opera sa a fost de îndată tradusă în limba română și copiată în zeci de manuscrise. A fost canonizat de Sfântul Sinod în ședința din 10 martie 2003.

17. Sfântul Onufrie este cel mai mare sihastru al ținuturilor botoșănene. S-a născut în jurul anului 1700, devenind viețuitor al schitului Sihăstria Voronei. A fost contemporan și ucenic al Sf. Paisie de la Neamț, pe care l-a cunoscut la Mănăstirea Dragomirna, în anul 1749. După o vreme, Cuv. Onufrie se retrage în părțile Voronei, unde a sihăstrit timp de 25 de ani. Dumnezeu l-a preamărit încă de pe pământ cu darul facerii de minuni. A trecut la cele veșnice la 29 martie 1789. A fost canonizat de Sf. Sinod în ședința din iulie 2005, iar proclamarea oficială a canonizării a avut loc pe data de 8 septembrie 2005, la Mănăstirea Vorona.

18. S-a născut în 1730, în Săliștea Sibiului, într-o familie de binecredincioși ardeleni. Dorind mult viața călugărească, trece în Țara Românească, la București, unde intră în slujba unui mitropolit grec. În 1750 pleacă la Constantinopol, apoi la Sfântul Munte, unde viețuiește

să spre echilibrul dintre viața idioritmă și cea de obște. Starețul Gheorghe și urmașul său, Calinic de la Cernica, au accentuat mai mult decât Sfântul Paisie de la Neamț latura practică a vieții duhovnicești. „*Aceasta nu doar pentru a ajuta pe monahi să-și dobândească în mod mai sigur desăvârșirea nepătimirii, ci și pentru a-i face folositori obștii mănăstirești și chiar altor oameni care au nevoie de ajutor. Astfel, Sfântul Calinic, «floarea» cea mai aleasă a spiritualității cernicane, unește în profilul său duhovnicesc, în mod uimitor, rugăciunea și înfrânarea cea mai severă, pe de o parte, cu ascultarea cea mai deplină în obște și cu grija de săraci, iar pe de altă parte, cu activitatea de ctitor și ziditor de biserici. El spune: «Rugăciunea lui Iisus s-o avem neîncetat în gură, în minte și inimă»*“.¹⁹

Acest important aspect deschide lucrarea isihastă spre dimensiunea definitorie a creștinismului, iubirea milostivă față de tot omul, cum ne învață părinții filocalici, în realitate filantropia. Aceasta este treapta înaltă a rugăciunii neîncetate și a viețuirii curate, iubirea filantropică, pasul decisiv spre îndumnezeire și trăirea cu anticipare a Împărăției lui Dumnezeu, încă din lumea noastră.

4. Pe calea sfinților.

De la Sfântul Grigorie Palama la Sfântul Atanasie, Patriarhul Constantinopolului, fost mitropolit al Tesalonicului și păstor al creștinilor de la Dunărea de Jos

Anul 2009 marchează 650 de ani de la mutarea la Domnul a Sfântului Grigorie Palama. Totodată, serbăm în România, în Biserica Ortodoxă Română, împlinirea tot a 650 de ani de la recunoașterea oficială, de către în Mănăstirea Vatoped. Devine ucenic al Sfântului Paisie Velicicovschi, în Schitul „Sfântul Ilie“; aici primește chipul îngeresc și este hirotonit ieromonah. În anul 1763, împreună cu starețul său și cu alți 64 de ucenici, vine în Moldova la Mănăstirea Dragomirna, unde s-a nevoit 12 ani; în 1775 se mută la Mănăstirea Secu, împreună cu Sfântul Paisie și cu alți 200 de părinți, iar din 1779 vine în Lavra Neamțului. Dorind a se reîntoarce în Sfântul Munte, pornește spre atingerea acestui obiectiv, dar mitropolitul Grigorie al II-lea îl reține pentru a revigora viața duhovnicească din Schitul Cernica, părăsit de 30 de ani. În 1793 primește spre îndrumare și Mănăstirea Căldărușani. În ambele obști rânduiește viața de chinovie, după tradiția paisiană. Trece la Domnul la 3 decembrie 1806. În ședința din 20-21 octombrie 2005, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărât canonizarea Cuviosului Stareț Gheorghe, proclamarea făcându-se la 3 decembrie 2005, la Mănăstirea Cernica.

19. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Filocalia*, vol VIII, p. 582-583.

20. † Dr. Casian, Episcopul Dunării de Jos, pr. Eugen Drăgoi, *Un patriarh ecumenic la*

Patriarhia de Constantinopol, a Mitropoliei Țării Românești.

Pentru a marca cele două evenimente în unitatea mărturiei lor spirituale pe pământ românesc, în luna mai a.c. s-au organizat două ceremonii. Mai întâi, invitarea, de către Preafericitul Părinte Patriarh Daniel și de către semnatarul acestei intervenții în cadrul colocviului palamit, a Înaltpreasfințitului Mitropolit Pantelimon de Veria, Kampania și Nausa purtând sfinte moaște ale Sfântului Grigorie Palama, prima dată la București, la Catedrala Patriarhală și la biserica „Sfântul Grigorie Palama“ din campusul studentesc al Universității Politehnice, și apoi la Galați, pentru ceremonia proclamării canonizării Sfântului Atanasie, Patriarhul Constantinopolului și păstor al creștinilor de la Dunăre, în data de 3 mai a.c.

Nu se putea realiza o întâlnire mai bună „pe calea sfinților“ de la Veria și Tesalonic spre România, unde Sfântul Grigorie Palama este atât de cinstit și unde, de asemenea, se proceda la înscrierea în calendarul bisericesc a unui continuator al slujirii sale în scaunul mitropolitan de Tesalonic, Sfântul Atanasie al III-lea Patelarie²⁰.

Amintim doar faptul că renumitul teolog și monah athonit, mitropolit de Tesalonic și patriarh ecumenic, Atanasie Patelarie, cretanul, a viețuit 12 ani la Galați, între 1641-1653, și de aici, în drumul spre Moscova, pentru solicitarea de ajutoare adresate creștinilor din Tesalonic, Constantinopol și Sinai, rămânând spre veșnică odihnă în Poltava Sfântului Paisie Velicikov-schi, isihastul. Iar acum, neputrezit, șezând pe tron până la obșteasca Înviere, în Catedrala de la Harkov, în Ucraina, continuă opera unificatoare prin rugăciunea neîncetată, ca și Sfântul Grigorie Palama la Tesalonic, slujind ortodocșilor greci, români și slavi, într-o singură limbă a dumnezeieștii iubiri nemărginite. Plecând spre Moscova, purta cu sine sfinte moaște ale Sfântului Grigorie Palama, spre a le oferi țarului Rusiei și patriarhului Nikon.

Iată arc peste timp, la Galați, în ziua proclamării canonizării Sfântului Atanasie pe pământ românesc, ortodocși greci, români și slavi măresc pe Dumnezeu și venerează sfintele moaște ale celor doi mari păstori ai Ortodoxiei ecumenice, Sfântul Grigorie Palama și Sfântul Atanasie²¹.

Din cer, aceleași prezențe au binecuvântat zecile de mii de pelerini care s-au bucurat „pe calea sfinților“ de binefacerea și de darul împreună-slujirii

Galați. *Sfântul Atanasie Patelarie*, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2009.

21. *Viața, învățătura și acatistul Sfântului Grigorie Palama*, Editura Episcopiei Dunării

noastre... Să-i urmăm nu doar prin cuvintele frumoase despre ei, ci mai ales să le urmăm viața lor sfântă!